

instytut, v-vo «Feniks». [in Ukrainian].

14. *Psykholohichniy tlumachnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv [Psychological explanatory dictionary of the most modern terms]*. (2009). Kharkiv: Prapor. [in Ukrainian].

15. Pentyliuk, M. I. (Ed.). (2015). *Slovnnyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky [Dictionary-reference book on Ukrainian linguodidactics]*. Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian].

16. Ribo, T. (1901). *Tvorcheskoe voobrazhenie [Creative imagination]*. SPb: Tip. Ju.N.Jerlih. [in Russian].

Отримано редакцією 10.03.2023 р.

УДК 378:373.3/.5.011-051:821.161.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-40-46

СИНТАКСИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Вінтонів Михайло Олексійович

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови

Київський університет імені Бориса Грінченка

e-mail: m.vintoniv@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-3258-8633

Тютюма Тетяна Сергіївна

аспірантка кафедри української мови

Київський університет імені Бориса Грінченка

e-mail: tjutjumat94@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8700-6509

У статті зроблено критичний огляд наукових праць, у яких порушено питання лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема навчання синтаксису. Акцентовано на причинах недостатньої сформованості синтаксичної компетентності (привілеювання традиційних методів і форм навчання перед сучасними, нерозвиненість самостійності та ініціативи суб'єктів пізнавальної діяльності, невиробленість рефлексійного компонента тощо). З оперттям на праці дослідників у галузі лінгвістики і лінгводидактики, результати освітнього процесу запропоновано уточнене визначення поняття «синтаксична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури» та описано складники означеної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний (або гностичний), діяльнісний, особистісно-професійний. Схарактеризовано дидактичні підходи, принципи, методи та прийоми, якими доцільно послуговуватися під час формування синтаксичної компетентності. Представлено застосування методів тронування, прогнозування або заперечення, стилістичного експерименту, вправ. Визначено перспективи дослідження.

Ключові слова: лінгводидактична підготовка, майбутні вчителі української мови і літератури, синтаксична компетентність.

Постановка проблеми. На сьогодні в українському освітньому просторі відбувається впровадження та реалізація компетентнісного підходу до навчання, який, на думку О. Горошкіної, «передбачає здобування суб'єктами освітнього процесу знань, що є інструментом у визначенні векторів власної діяльності, самореалізації особистості, засобом здобування нових відомостей» [1, с. 122]. Окрім того, такий підхід «змінює мету й вектор змісту вищої освіти від транслявання знань і вмій предметного змісту до виховання (формування) майбутнього вчителя зі сформованими життєвими і професійними компетентностями і безпосередньо пов'язаний з ідеєю всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як висококваліфікованого спеціаліста, а і як особистості, члена колективу й соціуму» [2, с. 132]. Відтак особливо важливо це під час формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів-словесників, оскільки синтаксис є базисом, на якому одиниці інших рівнів виявляють свою прикметність; вироблює стратегію послуговуватися синтаксичними одиницями відповідно до їх функцій та комунікативної мети; детермінує вдосконалення ключової комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацювання наукової літератури свідчить, що дослідження компетентнісного підходу виявлено широким колом аспектів. Так, у працях О. Вербицького, Дж. Равена, Г. Селевка, Р. Хайгерті, А. Хуторського та ін. обґрунтовано впровадження компетентнісного підходу; О. Локшина, О. Ляшенко, О. Овчарук, О. Топузов, В. Химинець окреслюють педагогічні засади реалізації компетентнісного підходу; Н. Бондаренко, Н. Голуб, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, О. Кулик, В. Нищета, С. Омельчук, М. Пентилюк, Л. Попова, В. Сидоренко, А. Ярмолюк та ін. описують реалізацію компетентнісного підходу в ЗЗСО, а З. Бакум, О. Горошкіна, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерук, А. Нікітіна, Л. Овсієнко, А. Попович та ін. – у ЗВО.

Підвалинами дидактичних засад навчання синтаксису є праці Т. Гнаткович, Т. Горохової,

О. Горошкіної, Л. Давидюк, С. Єрмоленко, О. Караман, С. Карамана, І. Кухарчук, М. Пентилюк, К. Плиско, А. Нікітіної, С. Омельчука, М. Стахів, З. Столяр, А. Ярмолюк та ін.

Поняття «синтаксична компетентність» відносно нове в лінгводидактиці, щоправда, є наукові розвідки з формування синтаксичної компетентності учнів 8–9 класів (В. Сидоренко, А. Ярмолюк), удосконалення синтаксичної компетентності студентів-філологів засобами самостійної роботи (Н. Баранник). На нашу думку, деякі науковці (Т. Горохова, Т. Кушнір, О. Полінок та ін.) описували синтаксичну компетентність частково, розглядаючи формування граматичної компетентності, складником якої є навчання морфології та синтаксису на різних засадах.

В основі синтаксичної компетентності науковці визначають такі здатності: користуватися синтаксичними поняттями, розпізнавати будову й розуміти смисл синтаксичних засобів мови, правильно й комунікативно доцільно використовувати в різних мовленнєвих ситуаціях синтаксичні одиниці різних структурних рівнів, оперувати знаннями про стилістичну роль синтаксичних одиниць. Оприявнюють причини недостатньої сформованості означеної компетентності: привілеювання традиційних методів і форм навчання перед сучасними, нерозвиненість самостійності та ініціативи суб'єктів пізнавальної діяльності, невиробленість рефлексійного компонента тощо. Пропонують застосовувати різні технології (коперативного навчання (В. Сидоренко) [3], інформаційно-комунікаційні технології (М. Вінтонів, Т. Тютюма) [4]) та методи навчання (ситуаційний метод, рольова-гра, методи самоконтролю та взаємоконтролю (А. Ярмолюк) [5]). Представляють (О. Горошкіна, Н. Бондаренко, Л. Попова) компетентнісно орієнтовані типи вправ на засвоєння синтаксичної норми ліцеїстами, акцентуючи на важливості опрацювання риторичного потенціалу синтаксичних одиниць, використання функціонально-стилістичного принципу та застосування комунікативних завдань [6].

Варто наголосити, що деякі вчені зауважили про безпосередній зв'язок синтаксичної та пунктуаційної компетентностей (Н. Ковальчук, І. Мельник, В. Сидоренко та ін.), інші представили односторонній розгляд цих аспектів.

Метою статті є опис лінгводидактичних засад формування синтаксичної компетентності та її ролі у підготовці майбутніх учителів української мови та літератури. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) уточнити зміст поняття «синтаксична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури», 2) описати складники означеної компетентності, 3) окреслити дидактичні чинники, які сприятимуть підвищенню ефективності формування синтаксичної компетентності майбутніх педагогів-словесників.

Актуальність наукової розвідки детермінована об'єктивними потребами створення науково вмотивованих лінгводидактичних засад формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Основні методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової, педагогічної літератури, присвяченої питанням навчання синтаксису, формуванню синтаксичної компетентності під час навчання майбутніх учителів української мови і літератури; синтез навчально-методичних концепцій щодо впровадження компетентнісних засад у процес мовної підготовки майбутніх учителів філологів; емпіричні – педагогічне спостереження за освітнім процесом, самоспостереження, самооцінка.

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукових праць лінгвістів та лінгводидактів дало змогу уточнити визначення поняття «синтаксична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури», яке трактуємо як набуту особистісну здатність вільно оперувати теоретичними та історичними відомостями, відповідною науковою термінологією із синтаксису української мови, установлювати типологію та визначати функції синтаксичних одиниць / конструкцій, зокрема й характеризувати стилістичні функції у різностильових текстах; розмежовувати синкретичні члени речення, визначати ускладнювальні компоненти речення: сурядні ряди словоформ, різнотипові напівпредикативні звороти, вставні та вставлені конструкції, частки й вигуки, звертання; наводити приклади конструкцій із відповідним мовним явищем; застосовувати методи синтаксичного аналізу; доцільно використовувати синтаксичні одиниці та конструкції різних рівнів під час комунікації, добирати варіантні синтаксичні одиниці (синтаксичні синоніми) для урізноманітнення мовлення з огляду на їх номінативно-репрезентативні (виражальні) потенції; обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою пунктуаційних правил.

У структурі синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури нами було виділено такі складники:

- *мотиваційно-ціннісний* – усвідомлення значення синтаксичної компетентності для майбутньої професійної діяльності, спрямованість на здобуття результатів навчання;
- *когнітивний (або гностичний)* – володіння знаннями про фундаментальні поняття, предмет і об'єкт, завдання синтаксису; сучасну типологію синтаксичних одиниць та основні напрями й аспекти їх досліджень; синтаксичні категорії, особливості їхнього співвідношення з відповідними рівнями;

диференційні ознаки й типи синтаксичних зв'язків на рівні словосполучення, простого і складного речень, надфразної єдності; синтаксичні реченнєві й текстові категорії, їхню ієрархію, особливості будови; закономірності варіацій, модифікацій і трансформацій синтаксичних одиниць; формально-граматичний, семантико-синтаксичний, власне-семантичний, функціональний і комунікативний аспекти реченнєвої будови; стилістичний потенціал синтаксичних одиниць; правила вживання розділових знаків;

- *діяльнісний* – уміння визначати види і способи репрезентації підрядного зв'язку, семантико-синтаксичних відношень; давати типологічну характеристику синтаксичним явищам; розмежовувати синкретичні члени речення, визначати ускладнювальні компоненти речення: сурядні ряди словоформ, різнотипові напівпредикативні звороти, вставні та вставлені конструкції, частки й вигуки, звертання; наводити приклади конструкцій із відповідним мовним явищем; застосувати методи синтаксичного аналізу; правильно вживати різні типи речень у мовленні, беручи до уваги синонімічні можливості синтаксису, інтонацію та логічний наголос; обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою пунктуаційних правил та правильно послуговуватись ними; володіти ІКТ для здобуття знань і використання їх у майбутній педагогічній діяльності (створювати ЕРНП (електронні ресурси навчального призначення) та описувати можливості їх застосування під час різних типів уроку);

- *особистісно-професійний* – уміння репрезентувати себе в мовленнєвій діяльності, демонстрування досвіду прояву компетентності в різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях.

У мовній ієрархії синтаксис є найвищим рівнем, на якому прямо або опосередковано реалізовано інші розділи, виявлювані комунікативна, когнітивна функції мови, утілено зв'язок мови та мислення. Саме під час вивчення синтаксису здобувачі освіти усвідомлюють закономірності побудови словосполучень, речень та тексту, їхні виражальні можливості та способи реалізації в будь-якому дискурсі.

У більшості закладів вищої освіти синтаксис вивчають у межах дисципліни «Сучасна українська літературна мова», ознайомлення з яким починають під час навчання морфології (синтаксичні властивості прикметника, числівника тощо) та продовжують систематичним курсом, який найчастіше викладають упродовж двох семестрів (подекуди трьох). У межах останнього студентів ознайомлюють із синтаксичними одиницями формально синтаксичного, семантико-синтаксичного, власне-синтаксичного, комунікативного аспектів; учать аналізувати їх та коментувати мовні факти; підвищують рівень усного та писемного мовлення.

У сучасній методиці навчання синтаксису лінгводидакти (О. Горошкіна, Н. Дика, С. Караман, О. Караман, І. Кухарчук, В. Мельничайко, А. Нікітіна, М. Пентиліук, Л. Рожило та ін.), шукаючи ефективні шляхи його опанування, визначають переваги різних підходів із можливістю їх комбінування:

- *компетентнісного*, що сприяє формуванню в студентів здатності користуватися усною й писемною літературною мовою, послуговуватися необхідним арсеналом синтаксичних одиниць та конструкцій відповідно до конкретної комунікативної ситуації.

- *комунікативно-діяльнісного*, ґрунтованого на вивченні синтаксичної будови мови як динамічної системи й дослідженні функціонування синтаксичних одиниць у різних мовленнєвих актах (та ін.) [5, с. 4];

- *когнітивно-комунікативного*, що передбачає вивчення одиниць синтаксису у взаємозв'язку з когнітивними процесами суб'єктів пізнавальної діяльності відповідно до комунікативної мети;

- *текстоцентричного* в навчанні граматики (морфології та синтаксису), реалізованого «в завданнях до тексту, які інтегрують різні лінгвістичні рівні, акцентують увагу реципієнтів на мовних елементах тексту, спрямовані на часткове чи повне відтворення його змісту або продукування власного висловлення» [7, с. 62];

- *функціонального або функціонально-комунікативного*, який «забезпечить, на думку дослідників, професійне засвоєння синтаксичної системи як засобу спілкування» [8, с. 111];

- *особистісно орієнтованого* зі спрямуванням на індивідуальний розвиток суб'єкта пізнавальної діяльності до засвоєння знань, розвитку умінь та навичок з синтаксису;

- *функціонально-стилістичного*, що акцентує на ролі синтаксичних норм під час будь-якого дискурсу.

Отже, на сьогодні немає єдиного підходу до навчання синтаксису, проте можна констатувати, що всі вони спрямовані на комунікативну діяльність мовця.

Формування синтаксичної компетентності майбутнього вчителя досягається різними способами під час лекційних, практичних та семінарських занять. Конститутивним під час цього є вибір правильних принципів, методів та прийомів, що відповідають навчальній меті.

До загальнодидактичних принципів навчання в закладах вищої освіти більшість науковців (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, Я. Коменський, Г. Песталоцці, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентиліук, К. Плиско, А. Попович, О. Семенов, Т. Симоненко, Н. Тоцька, К. Ушинський та ін.) зараховує принципи науковості; системності й послідовності; наступності; доступності; свідомості й активності; зв'язку теорії з практикою; наочності; організації діяльності студентів в інформаційно-навчальному середовищі / просторі та ін.

До принципів навчання мовознавчих дисциплін (лінгводидактичних) З. Бакум, С. Караман, І. Кухарчук, К. Плиско, Т. Горохова зараховують: пізнавально-практичної спрямованості навчання мови; комунікативної та функціонально-комунікативної спрямованості навчання мови; інтегративності (вивчення мови як багатофункціональної різнорівневої системи з актуалізацією міждисциплінарних зв'язків); взаємозв'язку усного й писемного мовлення; екстралінгвістичний, установлення комунікативного навантаження синтаксичних категорій; функційно-стилістичний; принцип фундаментальності освіти та її професійної спрямованості; принцип поєднання індивідуальних і колективних форм навчання тощо [9].

Крім означених принципів, методика навчання синтаксису (праці Т. Горохова, І. Кухарчук та ін.) має власні, специфічні принципи: єдність значення, форми і функції, взаємозв'язку з морфологією, лексикою, фонетикою, стилістикою, поступове формування синтаксичних понять, вивчення граматичної термінології, взаємозв'язку синтаксису з пунктуацією та інтонацією, взаємозв'язку вивчення мови з мовленнєвою діяльністю, текстотворчості та текстоцентризму, встановлення комунікативного навантаження синтаксичних категорій, формально-синтаксичний, структурно-семантичний, функціонально-стилістичний, граматичної відповідальності в електронному тексті / комунікативної доцільності й практичної спрямованості.

Означені принципи корелюють між собою, визначаючи зміст навчального процесу, його організаційні форми та шляхи оптимальної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу (методи, прийоми, технології), які у сукупності сприятимуть ефективному формуванню синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Під час формування синтаксичної компетентності філологів на різних етапах її становлення використано методи, «в основу яких покладено спосіб суб'єкт-суб'єктної взаємодії» [9, с. 123]. Так, формуючи *мотиваційно-ціннісний та когнітивний (або гностичний)* складники синтаксичної компетентності, варто застосовувати методи: інформаційно-рецептивний метод, бесіда викладача зі студентами, спостереження студентів над мовою, проблемного викладу, самостійної роботи з підручником іншими довідковими джерелами тощо. Діяльнісна фаза передбачає використання таких методів: метод вправ – когнітивні (побудовані на прийомах аналогіювання, аналізу, зіставлення та протиставлення, порівняння, класифікації тощо), репродуктивно-конструктивні (зорієнтовані на моделювання, реконструювання, конструювання), комунікативні (репродуктивні, респонсивні, описові, композиційні, ініціативні, дискусивні тощо); активних (рольові ігри, метод мовної гри, метод аналізу конкретних психолого-педагогічних ситуацій) та інтерактивних (групування, метод прогнозування, або заперечення, бесіда за Сократом) методів навчання, метод проєктів. На завершальному етапі перевірки сформованих знань, умінь та навичок із синтаксису доцільно застосовувати метод стилістичного експерименту, тестовий контроль, ігрові методи (представлення квазіпедагогічних ситуацій), формувального оцінювання, рефлексії, виконання оцінно-контрольних вправ, зокрема повний синтаксичний розбір речення, творчі роботи тощо.

Представимо застосування деяких методів. **Метод групування** дає змогу: а) узагальнити попередні знання суб'єктів освітнього процесу, стимулювати мислення; б) зрозуміти майбутнім учителям української мови і літератури мовні явища і процеси; в) простежити зв'язки між окремими синтаксичними поняттями.

Реалізація зазначеного методу в експериментальній методиці формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури сприяє тому, що здобувачі: а) за ключовими словами зорієнтовуються за тематикою, підбирають основні терміни теми, намагаючись розтлумачити їх, та приклади до них; б) з'ясовують основні характеристики синтаксичних одиниць, їх функціональні можливості (реалізується через добір різних типів синтаксичних одиниць / конструкцій, їх синонімічних варіантів, що у свою чергу розвиває навички мовної здогадки, формує навички вживання синонімічних одиниць / конструкцій), дозволяє спостерігати за функціональними та стилістичними особливостями вживання синтаксичних одиниць / конструкцій.

Для успішного формування синтаксичної компетентності у майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо за необхідним використовувати **метод прогнозування, або заперечення**. Застосування цього методу втілює ідею підтвердження або спростування тез, адже під час цього майбутні вчителі української мови і літератури вчаться висловлювати свою позицію, аргументувати її, добирати приклади.

Виокремлюємо такі характерні прийоми цьому методу: дослідження-спостереження, дослідження-пошук, порівняння, оцінка й обґрунтування конструктивних пропозицій, взаємодоповнення відповідей, спостереження за студентським мовленням.

Метод стилістичного експерименту виявляється в доборі, підстановці, порівнянні синонімічних мовних засобів і вмотивування їхньої доцільності в конкретному контексті. Використання стилістичного експерименту як методу навчання схарактеризували С. Караман, М. Пентилюк, А. Попович, Л. Рожило та ін., застосування його описано також у працях лінгвістів П. Дудика (автор визначав його як семантико-стилістичний метод), Л. Мацько, Л. Щерби та ін. Реалізація зазначеного методу в експериментальній методиці формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури сприяє тому, що здобувачі: а) спостерігають за стилістичними навантаженням головних та другорядних

членів речення, стилістичними можливостями вставних і вставлених конструкцій, потенціалом однорідних членів речення, стилістичними межами використання різних видів речень; б) з'ясовують типові стилістичні огріхи, зумовлені синтаксичною організацією мови; в) вчать вмотивовувати доцільність використаних одиниць / конструкцій.

Цей метод супроводжується використанням таких прийомів як аналіз смислових відношень і типів зв'язку в реченнях; перебудова синтаксичної конструкції; заміна одних мовних елементів іншими – функційно подібними; самостійне завершення поданого тексту з подальшим зіставленням із текстом-оригіналом тощо.

Одним із визначальних методів для формування синтаксичної компетентності в майбутніх учителів української мови і літератури є **метод вправ**, оскільки вправи як теоретико-практичний метод навчання української мови займають важливе місце в роботі над формуванням синтаксичної компетентності. Систему вправ і завдань із вивчення синтаксису української мови обґрунтовано у наукових і методичних працях Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Караман, О. Копусь, О. Кулик, О. Кучерук, О. Нікітіної, С. Омельчука, М. Пентилок, В. Статівки, І. Хом'яка, А. Ярмолюк та ін.

З огляду на класифікації вправ, розроблені науковцями, та завдання компетентнісного навчання вважаємо, що для формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій доцільними є такі види вправ: *когнітивні* (спрямовані на аналіз, зіставлення та протиставлення синтаксичних теорій, одиниць, конструкцій, зв'язків), *репродуктивно-конструктивні* (залучають суб'єктів пізнавальної діяльності до трансформації, побудови, реконструкції, навчального редагування), *комунікативно-творчі* (спонукають здобувачів до моделювання мовленнєвого висловлення відповідно до спроектованої ситуації).

Важливим під час реалізації цього методу є застосування специфічних прийомів навчання синтаксису: аналіз словосполучення, синтаксичний розбір, заміна одних синтаксичних одиниць іншими; уведення та вилучення окремих компонентів речення; конструювання і реконструювання синтаксичних одиниць; складання речень і текстів за опорними словами, схемами; редагування тощо [10, с. 158].

Висновки. Уточнення дефініції «синтаксична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури» уможливило виділення її складників та розроблення дидактичних засад її вдосконалення.

Використання описаних дидактичних чинників під час навчання майбутніх учителів української мови та літератури сприяє формуванню синтаксичної компетентності, залучає студентів до самопізнання, самонавчання, рефлексії, самовдосконалення; розвиває критичне та креативне мислення; уможливорює здійснення інтерактивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; робить процес навчання жвавим та цікавим, що позитивно впливає на освітню діяльність.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в описі моделі формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури з використанням ІКТ; представленні різноманітних вправ для майбутніх-педагогів словесників.

Список використаної літератури

1. Горошкіна О. М. Підготовка вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання: проблеми та перспективи. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти*: зб. наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Пед. думка, 2019. С. 119–120. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_konf_2019.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
2. Пентилок М. І., Гнаткович, Т. Д. Психологічні засади компетентнісного підходу до вивчення синтаксису. *Педагогічні науки: збірник наукових праць Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 64. С. 88–94
3. Сидоренко В. Формування синтаксичної й пунктуаційної компетентностей учнів 8–9 класів засобами технології кооперативного навчання. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 2. С. 7–14.
4. Vintoniv M., Tiutiuma T. Use of ict tools in teaching syntax of ukrainian language to philology students. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Częstochowa, 2022. 51 nr 2. S. 187–200.
5. Ярмолюк А. Проблема формування синтаксичної компетентності учнів 9-х класів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 6. С. 7–11.
6. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: методичний посібник*. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
7. Горохова Т. О. Формування граматичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури на засадах текстоцентричного підходу: дис. ... канд. пед. наук / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24283/1/Horokhova_DIS.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
8. Єрмоленко С. І. Функціональний підхід у методиці навчання української мови (на рівні синтаксису). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. № 2. С. 111–118. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2740/> (дата звернення: 12.03.2023).
9. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь. Київ, 2015. 250 с. URL: <http://surl.li/fwiiah> (дата звернення: 12.03.2023).
10. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посібник для студентів пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М. І. Пентилок. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.

SYNTAX COMPETENCE IN THE LINGUAL-DIDACTIC TRAINING OF FUTURE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHERS

Vintoniv Mykhailo

Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Language
Borys Hrinchenko Kyiv University

Tiutiuma Tetiana

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language
Borys Hrinchenko Kyiv University

Introduction. The article provides a critical review of scientific works dedicated to lingual-didactic training of future teachers of syntactic competencies in the Ukrainian language and literature, in particular speaking about training in syntax. Emphasis is placed on the reasons leading to the insufficient formation of syntactic competencies (preferences are given to traditional methods and forms of learning over modern ones, poor independence and initiative of cognitive activity subjects, failure to develop a reflective component, etc.); a proposal to apply various technologies (cooperative learning (V. Sydorenko) [3], information and communication technologies (M. Vintoniv, T. Tyutyuma) [4]) and teaching methods (situational method, role-playing, methods of self-control and mutual control (A. Yarmolyuk) [5]).

Purpose. The article aims to describe the lingual-didactic principles of syntactic competence formation and its role in the training of future teachers of the Ukrainian language and literature.

Methods. Theoretical methods – the analysis of scientific and pedagogical literature devoted to the issues of teaching syntax rules, the formation of syntactic competencies during the training of future teachers of the Ukrainian language and literature; synthesis of educational and methodological concepts regarding the implementation of competence principles in the process of language training for future teachers of philology; empirical methods – pedagogical supervision of the educational process, self-observation, self-evaluation.

Results. Based on the works of some researchers in the field of linguistics and linguistic didactics, as well as the results of the educational process, an updated definition of the concept of «syntactic competence of future teachers of the Ukrainian language and literature» is proposed and the components of this competence are described: motivationally-valuable, cognitive (or gnostic), activity-related, person-related and professional. The didactic approaches, principles, methods and techniques that should be used during the formation of syntactic competence are described. The research focuses attention on the main advantages of implementing the methods of clustering, forecasting or denial, stylistic experimenting, and exercises. The types of exercises that should be used during the formation of syntactic competencies are identified: cognitive, reproductive and constructive, communicative and creative.

Conclusion. Specifying the definition of syntactic competence of future teachers of the Ukrainian language and literature made it possible to highlight its components and develop didactic principles for its improvement.

The use of the described didactic factors during the training of future teachers of the Ukrainian language and literature contributes to the formation of syntactic competencies, engages students in self-awareness, self-study, reflection, and self-improvement; it develops critical and creative thinking; it enables active interaction between all participants of the educational process; makes the learning process vivid and interesting, which positively affects their educational activities.

Key words: Lingual-didactic Training, Future Ukrainian Language and Literature Teachers, Syntactic Competencies.

References

1. Horoshkina, O. M. (2019). Pidhotovka vchytelia do realizatsii kompetentnisno oriietovanoho navchannia: problemy ta perspektyvy. [Teacher training for the implementation of competence-oriented learning: problems and prospects]. Proceedings from: *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia «Realizatsiia kompetentnisno oriietovanoho navchannia v osviti: teoretychni i praktychni aspekty» – International Scientific and Practical Conference «Implementation of competence-based learning in education: theoretical and practical aspects»* (pp. 119–120). Kyiv: Ped. dumka. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_konf_2019.pdf [in Ukrainian].
2. Pentyliuk, M. I., & Hnatkovych, T. D. (2013). Psykholohichni zasady kompetentnisnogo pidkhotu do vyvchennia syntaksysu. [Psychological foundations of Competence approach to the studying of the syntax]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnogo universytetu – Pedagogical sciences: a collection of scientific works of Kherson State University*, 64, 88–94. [in Ukrainian].
3. Sydorenko, V. (2015). Formuvannia syntaksychnoi y punktuatsiinoi kompetentnosti uchniv 8–9 klasiv zasobamy tekhnolohii kooperatyvnoho navchannia. [Formation of syntactic and punctuational competencies of students of grades 8–9 by means of cooperative learning technology]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 2, 7–14 [in Ukrainian].
4. Vintoniv, M. & Tiutiuma, T. (2022) Use of ict tools in teaching syntax of Ukraina language to philology students. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa*, 51(2), 187-200.
5. Iarmoliuk, A. (2016). Problema formuvannia syntaksychnoi kompetentnosti uchniv 9-kh klasiv na urokakh ukrainskoi movy. [The problem of formation of syntactic competence of 9th grade students in Ukrainian language lessons]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 6, 7–11 [in Ukrainian].

6. Horoshkina, O. M., Bondarenko, N. V., & Popova, L. O. (2020). *Metodyka kompetentnisno oriietovanoho navchannia ukrainskoi movy uchniv litseiu na rivni standartu [Methodology of competence-oriented teaching of the Ukrainian language for lyceum students at the standard level]*. Kyiv: KONVI PRINT. [in Ukrainian].

7. Horokhova, T. O. (n. d.). Formuvannia hramatychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury na zasadakh tekstotsentrychnoho pidkhodu. [Forming the grammatical competence of future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text-centered approach.]. *elibrary.kubg.edu.ua*. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24283/1/Horokhova_DIS.pdf [in Ukrainian].

8. Iermolenko, S. I. (2017). Funktsionalnyi pidkhid u metodytsi navchannia ukrainskoi movy (na rivni syntaksysu). [Functional approach to the methodology of teaching the Ukrainian language (at the level of syntax)]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University*, 2, 111–118. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2740/> [in Ukrainian].

9. *Praktykum z metodyky navchannia movoznavchykh dystsyplin u vyshchii shkoli [Workshop on teaching methods of linguistic disciplines in higher education]*. (2015). Kyiv, Ukraine. <http://elibrary.krpd.edu.ua/handle/0564/399> [in Ukrainian].

10. *Praktykum z metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnikh zakladakh: modulnyi kurs: posibnyk dlia studentiv ped. universytetiv ta instytutiv. [Workshop on Ukrainian language teaching methods in secondary schools: modular course]*. (2011). Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 28.03.2023 р.

УДК 378.06

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-46-55

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО Й ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Бірюк Людмила Яківна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка
e-mail: kafpipo@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4940-4228

Пішун Сергій Григорович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка
e-mail: peshas56@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5748-6641

У статті проаналізовано деякі аспекти гуманістичного підходу як чинника соціального і духовного розвитку майбутніх учителів. Доведено, що гуманістичний підхід до підготовки вчителя початкової школи ставить за мету формування соціального вчителя-партнера, покликаного не просто насичувати програму різноманітним змістом, а допомагати учневі засвоювати її. Акцентовано увагу на включенні гуманістичного підходу в систему концептуальних засад соціального, професійного і духовного розвитку особистості майбутніх учителів, оскільки це не тільки школа продуктивного мислення, а й школа розвиненої культури, ключовими складниками якої є діяльність індивіда, його поведінка та спілкування – якість, дефіцит якої гостро відчуваємо наразі в усіх сферах життя.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, діяльність, культура, майбутні вчителі, освіта, спрямованість, функція.

Постановка проблеми. Нині, на початку XXI століття, життя всіх людей світу залежить від їхньої здатності до спілкування, порозуміння та співпраці. Сучасний період, вірогідно, увійде в історію як час небувалого досі стану глобальної взаємодії та взаємозалежності. Людство дедалі частіше усвідомлює взаємозв'язок усіх елементів цього світу й переглядає місце та роль людини в ньому. Особливої ваги набуває можливість порозуміння як на індивідуальному, міжособистісному рівнях, так і загальному рівні спільнот різних країн світу. Отже, бажаючи того чи ні, світ стикається з необхідністю гуманізації життя, розвитку особистості кожної людини, визнання пріоритету духовних цінностей.

У зв'язку з демократизацією і гуманізацією українського суспільства на сучасному етапі спостерігаємо спроби переосмислення мети, завдань, змісту, організаційних принципів, форм, засобів та методів освіти, визначення шляхів подолання кризових явищ, які позначилися на ній. Таким вектором розв'язання цієї проблеми, на нашу думку, є гуманізація освіти. Ідеться про те, щоб центральним завданням у справі виховання дітей і молоді зробити їх залучення до системи загальнокультурних гуманістичних цінностей – етичних, естетичних, інтелектуальних, тобто забезпечення переходу від авторитарної моделі освіти до рефлексійно-гуманістичної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформація гуманітарної освіти набирає значної ваги з огляду на необхідність формування громадянина сучасної України в умовах інтеграції національної